

Н. Кирєєва,

аспірант кафедри господарського права та процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕЛЕКТРОННИЙ ПІДПИС ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Однією з основних новел на ринку фінансових послуг в умовах інформаційного суспільства стала поява електронних фінансових послуг. Їх поява викликана використанням нових комп'ютерних і комунікаційних технологій у даній сфері, а популяризація – зручністю та ефективністю в наданні споживачам. Основними перевагами таких послуг стали швидкість та економічність їх надання. Тому на даний момент переважна більшість фінансових установ розпочали активно надавати електронні фінансові послуги споживачам.

Однак поряд із позитивними аспектами використання електронних фінансових послуг з'явилися і нові загрози безпеці та конфіденційності. Одним з основних ризиків споживачів електронних фінансових послуг став ризик безпеки, пов'язаний зі шкодою, яка заподіюється шахрайством, зломом рахунків або неправомірним використанням конфіденційної інформації споживача.

Способи забезпечення безпеки паперових документів, такі як рукописний підпис у його традиційному вигляді, в електронній сфері застосовувати неможливо. Тому виникла необхідність ввести надійні засоби шифрування й аутентифікації, які можна ефективно використовувати під час надання електронних фінансових послуг.

Одним з основних засобів забезпечення безпеки на ринку фінансових послуг стало використання електронного цифрового підпису. Але його ефективне застосування можливе лише в разі належного нормативно-правового ре-

гулювання, тому наукове дослідження даного питання є актуальним.

Значимість окресленого кола питань зумовила значний інтерес науковців до неї. Так, різні аспекти правового статусу та використання електронного цифрового підпису стали предметом наукових досліджень таких вчених, як Горбенко Ю.І., Писаренко В.П., Присяжнюк О.А., Середюк В.Б., Ткачов А.В. та ін. Разом із тим важливі зміни в нормативно-правовому регулюванні електронного цифрового підпису та його все більше поширення серед споживачів роблять дану тему актуальною для подальшого вивчення.

Метою статті є дослідження правового статусу електронного цифрового підпису, його нормативно-правового регулювання на національному, європейському та міжнародному рівнях та використання на ринку електронних цифрових послуг.

Підписати електронний документ можна різними способами. Вони варіюються від простих до складних і прогресивних. До перших можна віднести, наприклад, сканування зображення рукописного підпису та подальше його вставляння до електронного документу. Другі вимагають застосування криптографії.

На ринку електронних фінансових послуг прості способи підпису електронних документів не використовуються. Даний підхід є правильним, оскільки такі підписи легко підробити, і вони не можуть забезпечити належний ступінь захисту. Крім того, з їх допомогою неможливо достовірно ідентифікувати особу як таку, що підписала певний

електронний документ, наприклад, договір про надання електронних фінансових послуг. Тому доцільно використовувати більш складні способи підпису, які можуть гарантувати належний рівень безпеки.

До складних способів підпису документів, які широко використовуються на ринку електронних фінансових послуг, відносяться електронні цифрові підписи.

В Україні нормативно-правове визначення електронного цифрового підпису закріплено в Законі України «Про електронний цифровий підпис». Так, електронним підписом є сукупність електронних даних, що додаються до інших даних або пов'язані з ними і за допомогою яких можна однозначно встановити особу, яка їх підписала.

Електронний цифровий підпис є різновидом електронного підпису. Його особливість полягає, перш за все, в тому, що його отримують у результаті криптографічного перетворення сукупності електронних даних. Електронний цифровий підпис дозволяє ідентифікувати підписанта, а також підтвердити цілісність даних, до яких він додається. Електронний цифровий підпис накладається за допомогою особистого ключа, який також називають закритим, а перевіряється за допомогою відкритого ключа, який знаходиться в загальному доступі [1].

Таким чином, електронний цифровий підпис ґрунтується на використанні криптосистем із відкритим ключем. Справжність підпису можна перевірити, використавши відкритий ключ, який є загальновідомим. Проте підписуються електронні документи виключно за допомогою закритих ключів, які відомі тільки їх користувачам – підписантам [2].

Можна виділити кілька ознак, притаманних електронному цифровому підпису, які, окрім його головної особливості – використання криптосистем із відкритим ключем, відрізняють такий підпис від традиційного рукописного.

По-перше, електронний цифровий підпис неможливо прочитати відразу. Для цього необхідно використовувати відкритий ключ. Це, безумовно, ускладнює процес прочитання підпису та ідентифікації особи, яка виконала такий підпис, проте гарантує безпеку та надійність.

По-друге, електронний цифровий підпис не є нерозривно пов'язаним із матеріальним носієм – документом, на відміну від рукописного підпису, який без паперового документу, на якому такий підпис виконано, не існує. Це певний набір даних, які прикріплюються до електронного документа, наприклад договору про надання електронних фінансових послуг.

По-третє, електронний цифровий підпис може виконати будь-яка особа, яка має доступ до ключів, тоді як рукописний підпис можна виконати тільки особисто, що є одним із недоліків використання електронного цифрового підпису. Якщо закритий ключ стане відомий третій особі, вона зможе використовувати його для підписання електронних документів від імені власника підпису. У такому разі довести, хто є справжнім підписантом документу, буде вкрай складно. Тому необхідно стежити за збереженням особистого (закритого) ключа, за допомогою якого накладається підпис, щоб не допустити його неправомірне використання.

Електронні цифрові підписи, як і традиційні рукописні, які використовуються на паперових документах, призначені, в першу чергу, для ідентифікації авторів електронних документів. Вони необхідні для забезпечення безпечності діяльності суб'єктів господарювання, що надають електронні фінансові послуги, а також споживачів, які такі послуги отримують. Можна виділити три основні функції, які виконує електронний цифровий підпис:

– аутентифікація, яка означає, що електронний цифровий підпис дозволяє достовірно встановити особу, яка підписала електронний документ. За допомогою такого підпису можна одно-

значно визначити, яка особа є споживачем або надає електронні фінансові послуги, і в кого виникли у зв'язку із цим відповідні права і обов'язки;

– цілісність, тобто електронний цифровий підпис дозволяє забезпечити цілісність набору даних. За допомогою електронного цифрового підпису можна встановити, що до електронного документу не було внесено жодних змін без відома і дозволу автора такого документа. Таким чином, учасники фінансових операцій, які здійснюються з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, можуть бути впевнені, що в них не з'являться обов'язки, не передбачені підписаним ними договором і на виникнення яких вони не здійснювали волевиявлення, а також що не буде зменшений обсяг їх прав;

– неспростовність, яка означає, що за допомогою електронного цифрового підпису можна довести, що певна особа дійсно є стороною електронної фінансової операції, оскільки вона підписала електронний документ – договір про надання електронних фінансових послуг чи інший документ. Таким способом забезпечується, зокрема, невідворотність настання відповідальності за взятими на себе зобов'язаннями [3].

Законом України «Про електронний цифровий підпис» встановлені умови, за умов дотримання яких електронний цифровий підпис має такий же правовий статус, як і традиційний підпис, який використовується в паперових документах. Такими умовами є:

– електронний цифровий підпис необхідно підтвердити надійними засобами цифрового підпису, при цьому обов'язково має бути використаний посилений сертифікат ключа;

– перевіряти електронний цифровий підпис необхідно лише з використанням посиленого сертифіката ключа, який діє в разі накладення підпису;

– особистий ключ підписанта електронного документа, який є закритим і недоступним іншим особам, повинен відповідати відкритому ключу, що вказаний у сертифікаті [1].

При цьому на законодавчому рівні встановлені вимоги до сертифіката ключа. Він обов'язково повинен містити такі дані:

1) найменування центру сертифікації ключів та його реквізити;

2) відмітку про те, що місцем видачі сертифіката є Україна;

3) реєстраційний номер сертифіката ключа, який є унікальним;

4) реквізити підписанта документа;

5) термін дії сертифіката;

6) відкритий ключ;

7) назву криптографічного алгоритму, що використовується під час створення електронного підпису;

8) інформацію про обмеження використання електронного підпису.

Додатково до перерахованих до посиленого сертифікату ключа можна вносити й інші дані на розсуд його власника [1].

Правовий статус електронного цифрового підпису нормативно врегульовано не тільки на національному, але також на європейському та міжнародному рівнях. При цьому національні стандарти повинні бути не нижчими, ніж європейські і міжнародні.

Значимість відповідності законодавства України європейським стандартам впливає, зокрема, зі змісту ст. 140 Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами, з іншого боку (далі – Угода про асоціацію). Відповідно до зазначеної статті сторони спілкуються щодо питань регулювання галузі електронної торгівлі. Дані питання включають, зокрема, визнання сертифікатів електронних підписів, які видаються учасникам ринку електронних фінансових послуг, а також підтримку подальшого розвитку та поширення послуг транскордонної сертифікації [4].

Основним нормативно-правовим актом, що регулює питання використання електронного цифрового підпису на європейському рівні, є Регламент про електронну ідентифікацію та довірчі

послуги для електронних операцій на внутрішньому ринку (далі – Регламент). Цей Регламент скасував чинну раніше Директиву про систему електронних підписів, що застосовувалася в межах Європейського співтовариства.

Регламент був прийнятий із метою забезпечення належного рівня безпеки засобів електронної ідентифікації та довірчих електронних послуг. Відповідно до Угоди про асоціацію законодавство України має бути приведене у відповідність, зокрема, до цього Регламенту.

Відзначимо, що одним із кроків на шляху приведення законодавства України у відповідність до Регламенту стало прийняття Закону України «Про довірчі електронні послуги», який набере чинності 07.08.2018 року.

Цей Закон було прийнято з метою створення організаційного та правового підґрунтя надання електронних довірчих послуг в Україні, в тому числі транскордонних. При цьому електронними довірчими послугами є такі види послуг, що надаються з метою забезпечення належної взаємодії двох або кількох суб'єктів, кожен із яких у достатній мірі довіряє особі, яка надає електронні довірчі послуги, відносно надання такої послуги.

Також Закон України «Про довірчі електронні послуги» встановив права та обов'язки осіб, які є учасниками правовідносин у галузі надання електронних довірчих послуг, закріпив порядок здійснення нагляду та контролю з боку держави за дотриманням вимог законодавства в даній сфері. Крім того, він визначив правові та організаційні засади правовідносин у сфері здійснення електронної ідентифікації [5].

Прийняття Закону України «Про довірчі електронні послуги» стало позитивним кроком до подальшого більш ефективного функціонування ринку електронних фінансових послуг в Україні.

Відповідно до зазначеного вище Регламенту електронний підпис не можна вважати таким, що не має юридичної сили, тільки внаслідок його електронної

форми або внаслідок того, що він не ґрунтується на посиленому сертифікаті ключа. Разом із тим електронний підпис юридично прирівнюється до рукописного тільки в тому випадку, якщо він є посиленим (кваліфікованим) електронним цифровим підписом.

При цьому, щоб електронний підпис можна було вважати посиленим (кваліфікованим), він має відповідати таким вимогам:

- підпис створено за допомогою пристрою, спеціально призначеного для створення посилених (кваліфікованих) електронних підписів;

- підпис ґрунтується на посиленому сертифікаті ключа;

- підпис однозначно пов'язаний з особою, що його наклала;

- за допомогою підпису можна ідентифікувати особу, що його наклала;

- підпис створено з використанням даних, які з високим рівнем впевненості повністю контролює особа, що накладає підпис;

- підпис так пов'язаний із даними, на які такий підпис накладено, що внесення будь-яких змін до цих даних можна виявити [6].

На міжнародному рівні провідна роль у сфері правового регулювання електронних підписів відводиться Модельному закону про електронну торгівлю та Модельному закону про електронні підписи. Вказані нормативно-правові акти прийняті Комісією Організації Об'єднаних Націй із права міжнародної торгівлі (UNCITRAL).

Згідно з Модельним законом про електронну торгівлю, якщо відповідно до законодавства документ має містити підпис особи, така вимога вважається виконаною в разі дотримання певних умов. Документ вважається підписаним, якщо використаний належний метод ідентифікації особи і є вказівка про те, що така особа підтверджує інформацію, викладену в документі; такий метод є надійним і відповідає меті, з якою документ було створено і з урахуванням всіх обставин, включаючи відповідні домовленості [7].

Модельним законом про електронні підписи було встановлено умови, за дотримання яких електронний підпис вважається надійним. Такими умовами є:

1) дані, які використовуються для того, щоб створити електронний підпис, пов'язані лише з тією особою, яка підписувала документ, і ні з ким іншим;

2) дані, які використовуються для створення електронного підпису, в момент підписання повною мірою контролювала саме та особа, що підписувала документ;

3) можна виявити будь-які зміни, внесені в електронний підпис та в електронний документ після його підписання [8].

Таким чином, ураховуючи значимість використання електронних підписів для сфери електронної комерції в цілому та для ринку електронних фінансових послуг зокрема, визначення правового статусу таких підписів на національному, європейському та міжнародному рівнях створює сприятливі умови для прогресивного розвитку в даній сфері. Разом із тим з огляду на постійний прогресивний розвиток правовідносин у сфері використання електронного підпису під час надання електронних фінансових послуг наукові дослідження в даному напрямку зберігають свою актуальність.

Ключові слова: електронний підпис, електронний цифровий підпис, електронний документ, ринок електронних фінансових послуг.

Стаття присвячена дослідженню електронного підпису як засобу забезпечення безпеки на ринку електронних фінансових послуг. Визначено поняття, основні ознаки та функції електронного цифрового підпису. Досліджено особливості регулювання правового статусу електронного цифрового підпису на національному, європейському та міжнародному рівнях.

Статья посвящена исследованию электронной подписи как средства обеспечения безопасности на рынке электронных финансовых услуг. Определено понятие, признаки и функции электронной цифровой подписи. Исследованы особенности регулирования правового статуса электронной цифровой подписи на национальном, европейском и международном уровнях.

The article is devoted to the research of electronic signature as a means of providing security at the market of electronic financial services. The concept, main features and functions of electronic digital signature are defined. The peculiarities of regulation of the legal status of electronic digital signature at the national, European and international levels are investigated.

Литература

1. Про електронний цифровий підпис: Закон України від 22.05.2003 № 852-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/852-15/conv> (дата звернення : 07.09.2018).
2. Edwards L., Waelde C. Law and the Internet. Oxford : Hart Publishing, 2009. 708 p.
3. Gringras C. the Laws of the Internet. London: Butterworths, 1997. 325 p.
4. Угода про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами, з іншого боку // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення : 08.09.2018).
5. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2018 № 2155-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19> (дата звернення : 10.09.2018).
6. Regulation (EU) No 910/2014 of the European Parliament and of the Council of 23 July 2014 on electronic identification

and trust services for electronic transactions in the internal market and repealing Directive 1999/93/EC // EUR-Lex. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32014R0910> (дата звернення : 16.09.2018).

7. *UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce with Guide to Enactment 1996 with additional article 5 bis as*

adopted in 1998 // UNCITRAL. URL : https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/electcom/05-89450_Ebook.pdf (дата звернення : 20.09.2018).

8. *UNCITRAL Model Law on Electronic Signatures with Guide to Enactment 2001 // UNCITRAL. URL : <https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/electcom/ml-elecsig-e.pdf> (дата звернення : 21.09.2018).*

